

MUHAMMED MUNTAZAR TRABZONÎZÂDE NAKŞİBENDÎ VE ESERLERİ

Abdulkerim MALKOÇ*

Hayatı

12/18. yüzyılda yaşadığı düşünülen¹ Muhammed Muntazar Trabzonîzâde Nakşibendî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır. Daha önce yapılan bir çalışmada bu zâtın 29 Ramazan 1121 (2 Aralık 1709) tarihinde vefat eden müderris Trabzonîzade Mehmed Efendi² olabileceği belirtilmiştir.³ Ancak bu bilgiyi teyit edecek başka delillere ulaşılamamıştır. Bununla birlikte aşağıda ayrıntılı olarak tanıtılacak olan ve tespit edilebilen tek eseri *Salavât-ı muntaziriyye*'de kaydedilen tam ismindeki "Nakşibendî" nisbesinden ve "el-Ârif bi-Rabbih ... eş-Şeyh" ifadelerinden kendisinin bir Nakşî şeyhi olduğu anlaşılmaktadır.

Eseri

es-Salavâtü'l-muntaziriyye (Salavât-ı muntaziriyye)

Tam adı *es-Salavâtü'l-muntaziriyye 'ale'z-zâti'l-Muhammediyye* olan eser Muhammed Muntazar Trabzonîzâde'nin tespit edilebilen tek eseridir. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'nde 153478 demirbaş numarasıyla yer alan bir nüshasına ulaşılan eser⁴ matbu olup 1294 yılında Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali'de tab' olunmuştur. Arapça olarak telif edilen eser 101 sayfadır. Anadolu'da büyük rağbet gören *Delâilü'l-hayrât*⁵ ve benzeri evrâd kitapları gibi salavât-ı şerifelerden müteşekkildir.

Muhatevası

Tam isminin ve müellifinin künye bilgilerinin yer aldığı ilk sayfasının (zahriyesinin) ardından *besmele* ile başlayan eser, hemen sonrasında uzun bir *salvele*⁶ ile devam etmektedir. Mukaddime mahiyetinde olan bu altı sayfalık kısım *hamdele* ile sona ermektedir.⁷

* Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Trabzon, Türkiye, abdulkerimmalkoc@trabzon.edu.tr.

¹ Trabzonîzâde'nin tespit edilebilen tek eseri *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*'nin Rebiulahir 1294 tarihli tab'ı dikkate alınarak böyle bir tahminde bulunulmuştur. bk. Muhammed Muntazar Trabzonîzâde, *es-Salavâtü'l-muntaziriyye 'ale'z-zâti'l-Muhammediyye* (b.y.: Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali, 1294), 101.

² bk. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, haz. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/1023.

³ Süleyman Gür, "Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Tespiti Denemesi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2018), 204.

⁴ bk. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), "Kütüphane Katalog Tarama" (Erişim 14.08.2023). <http://ktp.isam.org.tr/>

⁵ bk. Süleyman Uludağ, "Delâilü'l-Hayrât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/113-114.

⁶ اللهم صلِّ وسلم وبارك على من أرسلته رحمة للعالمين، وختمت به المرسلين، وأنزلت عليه سبعا من المثاني والقرآن العظيم، عرش معرفتك يا عظيم، كرسي قدرتك يا حكيم، لوح أسرارك يا عليم، من شقَّ له القمر، وكلمه الحجر، وظلَّه الغمام، وقام به أبو البشر، من أرسلته رحمة للعباد، والشفيع في يوم الميعاد، صاحب لولاك لولاك، سلطان وما أرسلناك، المكرَّم بإنبا أعطيناك، ذو دعوة سيجان الذي أسرى، وظلعة علمه شديد القوى، مظهر دنا فتدلى، صاحب قاب قوسين أو أدنى، مشاهد فراه (.. نزلة أخرى، إمام سدرة المنتهى، سلطان ما زاع البصر وما طغى، معظم لقد رأى من آيات ربه الكبرى، من اسمه طه ويس والم وطنس *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*, 2-4. Bu uzun salât ü selâmdan sonra dua ve niyaz içerikli başka salavât da yer almaktadır. bk. s. 4-7.

⁷ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*, 7.

Delâil gibi pazartesi günü evrâdı ile başlayan⁸ *Salavât-ı muntaziriyye*; “Okunması Pazartesi (قرانتها يوم الإثنين)”,⁹ “Okunması Salı ([قرانتها يوم الثلاثاء])”,¹⁰ “Okunması Çarşamba (قرانتها يوم الأربعاء)”¹¹ vd. şeklinde haftanın yedi gününe mahsus salavâtın oluşmaktadır. Bu şekilde günlük viridlere ayrılmış olması, onun mürîdân arasında bir tarikat evrâdı olması gayesiyle kaleme alındığını akla getirmektedir.

Eserdeki salât ü selâmların farklı isimlerle anıldığı görülmektedir. Son derece dikkat çekici olan ve her biri ayrı bir mana ve muhteva içeren bu salâtlar şunlardır: Salât-ı Marziyye,¹² Feraciyye,¹³ Mi‘râciyye,¹⁴ Feyziyye,¹⁵ Emniyye,¹⁶ Kâzımiyye,¹⁷ Murâdiyye,¹⁸ Gaybiyye,¹⁹ Cûdiyye,²⁰ Kenziyye,²¹ Nûrâniyye,²² Zâtıyye,²³ Hayriyye,²⁴ Rahîmiyye,²⁵ Ahmediyye,²⁶ Muntaziriyye,²⁷ Haramiyye,²⁸ İcmâliyye,²⁹ Zâhiriyye,³⁰ Nûr-i A‘zam,³¹ Tal‘iyye,³² Felekiyye³³.

Mezkûr salât ü selamların muhtevasına bakıldığında ise oldukça yoğun kelâmî/felsefî ve tasavvufî bir düşünce yapısı gözlemlenmektedir. Trabzonîzâde’nin fikrî arka planını yansıtan ve eserini daha derinlikli kılan bu durum eserin tamamına hâkimdir. Örneğin daha mukaddimede “*Sâhibu ‘lev lâke lev lâk*”,³⁴ “*sırru ‘l-vücûd*”, “*el-Kâil: ‘Ene min nûrillâh*”,³⁵ “*en-nûru ‘l-memdûd min semâ ‘i ‘arşi ezeliye ilâ arzı ebedik*”³⁶ ifadelerinde Nûr-ı Muhammedî³⁷ nazariyesinin izleri görülür. Mukaddimenin hemen ardından, pazartesi evrâdının ilk cümlelerinde rastlanan “*rûhu ‘l-küll el-kâim bi ‘l-küll*”, “*el- ‘aklû ‘l-evvel*”, “*men ifesalet ‘anhu ‘l-mevcûdât ve zahera min nûrihi ‘l-arzu ve ‘s-semâvât*”³⁸ gibi ifadeler de söz konusu

⁸ Karşılaştırmak için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî, *Delâ‘ilü ‘l-hayrât ve şevâriku ‘l-envâr fi zikri ‘s-salât ‘ale ‘n-nebiyyi ‘l-muhtâr* (Kâhire: Dâru ‘l-Vâbilî ‘s-Sayyib, 1438/2017), 14.

⁹ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 7-11, 33-37, 60-62.

¹⁰ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 12-15, 37-39, 62-65.

¹¹ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 15-19, 40-43, 65-69.

¹² Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 12.

¹³ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 15.

¹⁴ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 19.

¹⁵ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 23.

¹⁶ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 26.

¹⁷ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 31.

¹⁸ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 33.

¹⁹ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 37.

²⁰ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 40.

²¹ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 44.

²² Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 47.

²³ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 49.

²⁴ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 56.

²⁵ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 59.

²⁶ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 60.

²⁷ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 65.

²⁸ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 69.

²⁹ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 72.

³⁰ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 75.

³¹ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 78.

³² Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 81.

³³ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 84.

³⁴ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 2.

³⁵ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 3.

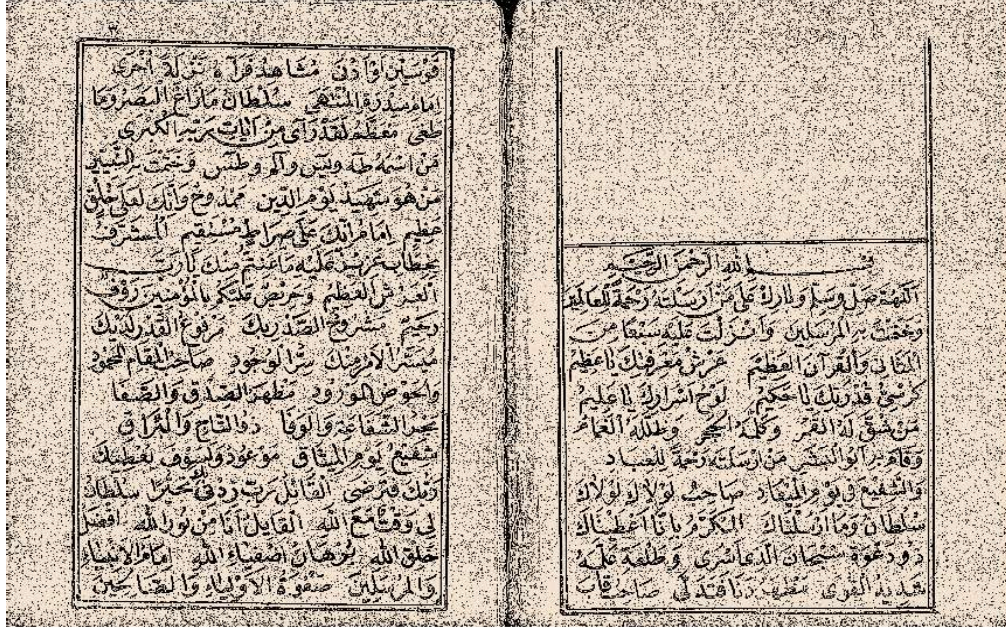
³⁶ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 4.

³⁷ Nûr-ı Muhammedî nazariyesi için bk. Mehmet Demirci, “Nûr-ı Muhammedî”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 239-258; Mustafa Arslan, “İslam Düşüncesinde Önemli Bir Nazariye Olarak Nûr-ı Muhammedî ve İbn Arabî”, *Uluslararası İbnü ‘l Arabî Sempozyumu: İnsanlığın Hakikat Arayışı ve İbnü ‘l Arabî Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Arslan vd. (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018), 259-267.

³⁸ Trabzonîzâde, *es-Salavâtü ‘l-muntaziriyye*, 7.

çerçeve ele alınabilecek örneklerden bazısıdır. Bu itibarla küçük hacminin aksine büyük ve derin mana ummanları barındıran *Salavât-ı muntaziriyye* esasen bir tasavvuf ve tekke klasiği olabilecek mahiyettedir.

Haşiyelerinde yer yer tashihlere³⁹ ve bazı notlara⁴⁰ rastlanan eserin en sonunda, tab'ına muvaffak olunması vesilesiyle getirilen *hamdele* ve *salvelen* ardından müellifine dua edilmekte ve 15 Rebiulahir 1294 (29 Nisan 1877) tarihinde Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali'de basıldığı bildirilmektedir.⁴¹

Resim 1: Muhammed Muntazar Trabzonîzâde'nin es-Salavâtü'l-muntaziriyye isimli matbu eserinin (Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali 1294) ilk iki sayfası

Resim 2: Muhammed Muntazar Trabzonîzâde'nin es-Salavâtü'l-muntaziriyye isimli matbu eserinin (Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali 1294) son iki sayfası

³⁹ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*, 6, 19, 22, 36, 57, 92.

⁴⁰ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*, 12, 19, 27, 33, 34, 49, 52, 55, 84, 88.

⁴¹ bk. Trabzonîzâde, *es-Salavâtü'l-muntaziriyye*, 101.

Kaynakça

- Arslan, Mustafa. “İslam Düşüncesinde Önemli Bir Nazariye Olarak Nûr-ı Muhammedî ve İbn Arabî”. *Uluslararası İbnü'l Arabî Sempozyumu: İnsanlığın Hakikat Arayışı ve İbnü'l Arabî Bildiri Kitabı*. ed. Mustafa Arslan vd. 259-267. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Cezûlî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleymân. *Delâ'ilü'l-hayrât ve şevâriku'l-envâr fî zikri's-salât 'ale'n-nebiyyi'l-muhtâr*. Kâhire: Dâru'l-Vâbilî's-Sayyib, 1438/2017.
- Demirci, Mehmet. “Nûr-ı Muhammedî”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1983), 239-258.
- Gür, Süleyman. “Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Tespiti Denemesi”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2018). 155-239.
- İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. “Kütüphane Katalog Tarama”. Erişim 14.08.2023. <http://ktp.isam.org.tr/>
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*. Haz. Nuri Akbayan. Çev. Seyit Ali Kahraman. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Trabzonîzâde, Muhammed Muntazar. *es-Salavâtü'l-muntaziriyye 'ale'z-zâti'l-Muhammediyye*. b.y.: Matba'atü'l-Hâc Muhammed Ali, 1294.
- TTK, Türk Tarih Kurumu. “Tarih Çevirme Kılavuzu”. Erişim 31.07.2023. <https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>
- Uludağ, Süleyman. “Delâilü'l-Hayrât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 9/113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.